

33; J. Jomier, "Le nom divin al-rahmân", *Mélanges Louis Massignon*, Damascus 1957, II, 361-381; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 31, 37-41; G. C. Anawati, "Rahman et rahim dans les Lawâmî al-bayyinât de Fakhr al-Dîn al-Râzî", *Islamic Theology and Philosophy: Studies in Honor of George F. Hourani* (ed. M. E. Marmura), Albany 1984, s. 63-77; Suat Yıldırım, "er-Rahman Vâsinin Kur'ân-ı Kerim'de Kullanılışı", *İİFD*, sy. 4 (1980), s. 21-40.

BEKİR TOPALOĞLU

RAHMÂN SÛRESİ

(سورة الرحمن)

Kur'ân-ı Kerim'in elli beşinci sûresi.

Çoğunluğun görüşüne göre Mekke döneminde nâzil olmuştur. İbn Mes'ûd ve Mukâtil'den gelen bazı rivayetlerde Medine'de indiği belirtilmiş de muhteva ve üslûbu dikkate alındığında Mekke döneminde indirilen sûrelerle benzerlik gösterdiği anlaşılar. Adını ilk âyetinde geçen "rahmân" kelimesinden alır. Sûrenin hemen tamamında ilâhî rahmetin yansımalarından söz edildiği için bu adlandırma aynı zamanda içeriğiyle uygunluk gösterir. Yetmiş sekiz âyet olup fâsılları iki âyetle ۶, yedi âyetle ۴, diğerlerinde ۳ harfleridir. Rahmân sûresinde ikil (tesniye) bir anlatış biçimi hâkimdir. Bunun sûrede otuz bir defa tekrar edilen, "Rabbimizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?" mealindeki hitabın insanlara ve cinlere yönelik olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Sûrenin baş tarafında insanın ve cinlerin yaratılışından söz edildikten başka (âyet: 14-15) daha sonra da insanlara ve cinlere birlikte hitap edilir (âyet: 31-36).

Tabiatın yaratılışı ve işleyişini, insanların ve cinlerin hizmetine verilmesini, Allah'ın huzurunda mükellef tutulan bu iki türün âhiret âlemindeki hayatını konu edinen sûrenin muhtevasını iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Birinci bölüm Allah'ın insana verdiği değer in vurgulanmasıyla başlar ve yaratıcının ihsan ettiği nimetlere dair bazı örnekler verilir. Bunların başında Cenâb-ı Hakk'ın insana okumayı, düşünüyü anladığı ve duyduğu şeyleri anlatmayı öğretmesi gelir. Bu nimetler arasında belli bir hesap ve düzen içinde insana hizmet için görevini yerine getiren güneş, ay, yıldızlar, gök ve yer, ağaçlar, bitkiler, çeşit çeşit meyveler, yer küresinin su kısmını oluşturan denizlerde hâkim olan düzen ve bunların hayat için sağladığı faydalara temas edilir. Ardından yeryüzünde bulunan herkesin öleceği, sadece azamet ve kerem sahibi Allah'ın bâki kalacağı, göklerde ve yerde mevcut herkesin O'ndan talepte bu-

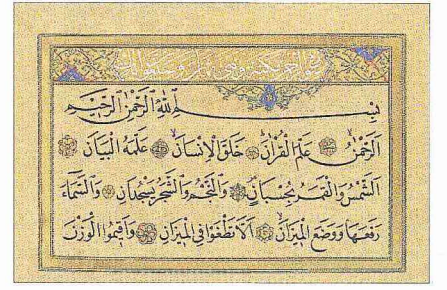
lunduğu, tabiatı O'nun yönettiği ve tabiatın işleyişine kimsenin müdahale edemeyeceği belirtilir (âyet: 1-36). Sûrenin ikinci bölümünde kıyametın kopmasına değinilerek suçluların (inkârcılar) kötü âkıbeti kısaca tasvir edilir (âyet: 37-45); daha sonra dünyada iken rabbinin huzuruna çıkma endişesini taşıyan müminler zümresinin cennet hayatı anlatılır. Bu tasvirler arasında çeşit çeşit ağaçlar, meyveler, pınarlar, kalınacak yerler ve hûrilerden söz edilir (âyet: 46-78).

Rahmân sûresi, Kur'ân-ı Kerim'de sûre başlarındaki besmelerle birlikte 169 defa tekrarlanan ve her şeyi kuşatan ilâhî rahmeti remzeden "rahmân" ismiyle başlar; Allah'ın azamet, kerem ve lutuf sahibi oluşunu ifade eden "zü'l-celâli ve'l-ikram" ismiyle sona erer. Mekke döneminin sonlarında nâzil olduğu anlaşılan Rahmân sûresi uyarının yanında düşündürücü, özendirici ve ufuk açıcı hitapları, gönülleri etkileyen lafız ve mâna sanatlarıyla sevgi, esenlik ve barış dini olan İslâm'a çağrısını bir defa daha tekrarlar.

Câbir b. Abdullah'tan nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber ahabına Rahmân sûresini okumuş, onların sükût etmesi üzerine de, "Ben bu sûreyi kendilerine mahsus gecede cinlere okuduğumda sizden daha güzel bir karşılık verdiler. 'Rabbimizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?' âyetlerine geldiğim zaman onlar, 'Hayır, ey rabbimiz, senin nimetlerinden hiçbirini inkâr etmeyiz, hamd ve şükür sana mahsustur' dediler" buyurmuştur (Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 55; İbrâhim Ali, s. 320-321). Bazı tefsir kitaplarında Übey b. Kâ'b yoluyla Hz. Peygamber'den nakledilen, "Rahmân sûresini okuyan kimse Allah'ın kendisine lutfettiği nimetlerin şükürünü yerine getirmiş olur" mânasındaki rivayetin (meselâ bk. Zemahşerî, VI, 19; Beyzâvî, IV, 229) mevzu olduğu kabul edilmiştir (Muhammed et-Trablusî, II, 722; Zemahşerî, I, 684-685).

Angelika Neuwirth bir makalesinde (bk. bibl.) Rahmân sûresinde yer alan ikili formların ve özellikle "cennetân" (iki cennet) ifadesi üzerinde durmuştur. Sûre hakkında yapılan diğer çalışmalar arasında Şevki Dayf'ın *Sûretü'r-Rahmân ve süver kışâr* adlı eseri (Kahire 1971), yan yana bulundukları halde birbirine karışmayan ve her birinden inci ve mercan çıkan iki denizin (âyet: 19-22) coğrafi yeri hakkında Muhammed Mütevellî'nin makalesi ve Angelika Neuwirth ve M. A. S. Abdel Haleem'in makaleleri (bk. bibl.) zikredilebilir.

Celvetî şeyhi Abdülhay Celvetî, *Tefsîr-i Ba'z-ı Süver-i Kur'âniyye* adlı Türkçe

Rahmân sûresinin ilk âyetleri

eserinde açıkladığı on bir sûreden biri de Rahmân sûresidir (İÜ Ktp., TY, nr. 9771, vr. 23^b-26^a). Halûk Nurbâki de pozitif bilimin verileri ve bazı teorilerden faydalananak yaptığı sûre tefsirlerinden birini Rahmân sûresine ayırmıştır: *Kur'an'ın Hârika Mesajları I, Rahmân ve Vâkıa Sûreleri Yorumu* (İstanbul 1988, s. 7-75). Rahmân sûresinin 26. âyetindeki "külli men aleyhâ fân" (yeryüzünde bulunan her canlı fânidir) ibaresi Osmanlılar'da mezar taşlarına yazılması âdet olan ibareler arasında yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, XXVII, 67-95; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecîd v.dğr.), I, 684-685; VI, 19; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXIX, 83-138; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, IV, 229; İbn Kesir, *Tefsîr-ür'l-Kur'âni'l-azîm*, Beyrut 1385/1966, VI, 484-505; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidi'z-zâf' ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 722; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Ehdâfû külli sûre ve makâşidühâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1980, II, 169-175; M. A. S. Abdel Haleem, "Context and Internal Relationships: Keys to Quranic Exegesis a Study of Surat al-Rahmân (Qur'an Chapter 55)", *Approaches to the Qur'an* (ed. G. R. Hawting - A. Shareef), London 1993, s. 71-98; A. Neuwirth, "Quranic Literary Structure Revisited: Surat al-Rahmân between Mythic Account and Decodation of Myth", *Story-telling in the Framework of Non-fictional Arabic Literature* (ed. S. Leder), Wiesbaden 1998, s. 388-420; a.mlf., "Symmetrie und Paarbildung in der Koranischen Eschatologie. Philologisch-Stilistisches zu Surat ar-Rahmân", *MUSJ*, L/1 (1984), s. 445-480; İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsâ, *Fezâ'ilü süver-i'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 320-321; Muhammed Mütevellî, "et-Taṭbîqu'l-coğrafi li-mâ câ'e fi kavlihi te'âlâ 'merace'l-bahreyni yeltekiyân'", *Mecelletü Külliyyeti'l-ülûmî'l-ictimâ'iy-ye*, II, Riyad 1978, s. 245-269; Zuhûr Ahmed Azher, "er-Rahmân", *UDMİ*, X, 223-224; Seyyid Muhammed Hüseyin - Mahbûbe Müezzîn, "Süre-i er-Rahmân", *DMT*, IX, 386-387.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU